

Керимканова Ж.Ж.

**БАЖЫ КЫЗМАТЫ КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН МАМЛЕКЕТТИК
БАШКАРУУНУН ТҮЗҮЛҮШҮНДӨ**

Керимканова Ж.Ж.

**ТАМОЖЕННАЯ СЛУЖБА В СТРУКТУРЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ
КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

Zh.Zh. Kerimkanova

**CUSTOMS SERVICES IN THE STRUCTURE OF PUBLIC ADMINISTRATION
OF THE KYRGYZ REPUBLIC**

УДК: 342:17/347.5

Бул макалада Бажы кызматы Кыргыз Республикасынын мамлекеттик башкаруунун түзүлүшүндөгү орду жөнүндө айтылат, ошондой эле Бажы кызматынын башкаруунун тармактары жана чөйрөлөрү каралат.

In this article refers to the customs service in the structure of government of the Kyrgyz Republic, as well as the functions of the Customs Service.

Мамлекеттик башкаруу мамлекеттик иштин формаларынын бири болуп саналат, анын маани-маңызы аткаруу бийлик органдары тарабынан аларга таандык болгон мамлекеттик-бийликтик ыйгарым укуктарды пайдалануу жолу менен ченемдик жактан аныкталган функцияларды жүзөгө ашыруусунда.

Мамлекеттик башкаруу үчүн аны уюштуруу зарыл болуп саналат, мындай уюштуруу аткаруу бийлик органдарынын укуктарын жана алардын ортосундагы функциялардын байланыштардын мүнөзүн ченемдер менен аныктоону караштырат.

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 69-беренесинин биринчи бөлүгүнө ылайык Кыргыз Республикасында аткаруу бийлигинин бирдиктүү системасын өкмөт, ага баш ийген министрликтер, мамлекеттик комитеттер, административдик ведомстволор, аткаруу бийлигинин башка органдары жана жергиликтүү мамлекеттик администрациялар түзөт [1].

Анын мындай түзүлүшү аткаруу бийлик органдарынын багыты, жогорку тездигин, дисциплинаны жана аракеттердин иреттүүлүгүн талап кылган социалдык-экономикалык милдеттерди чечүүнү кездөгөндүгү менен шартталат. Аталган системанын бирдиктүүлүгү мамлекеттик системанын бирдиктүүлүгүнүн көрүнүштөрүнүн бири болуп эсептелет.

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 1-беренесинде маанилүү ченем белгиленген, анда «Кыргыз Республикасы - эгемендүү, унитардык, демократиялык, укуктук, социалдык мамлекет» деп белгиленет. Ошондуктан Кыргыз Республикасында экономикалык, социалдык-маданий, административдик, саясий чөйрөлөрдү башкаруунун административдик-укуктук уюштурулушу жана тармактар аралык башкаруунун административдик-укуктук уюштурулушу, биринчи кезекте демократиялык мамлекеттик режимдеги эгемендүү, укуктук социал-

дык мамлекетти курууга багытталууга тийиш экендигин белгилей кетүү керек.

2004-жылдын 12-июлу N 87 Кыргыз Республикасынын бажы Кодексине ылайык Кыргыз Республикасындагы бажы иши товарларды жана транспорт каражаттарын бажы чегарасы аркылуу өткөрүүнүн, бажы төлөмдөрүн алуунун, бажы режиминин, бажы документтерин жазып толтуруунун жана бажы контролунун тартибин түзөт [3].

Рынок экономикасынын негизги принциптери атаандаштык, экономикалык иштин эркиндиги жана менчик формаларынын көп түрдүүлүгү болуп саналат. Ошону менен бирге эле мамлекет экономикалык иштин эркиндигин жөн эле кепилдебестен, ага катышуучулар тарабынан кыянаттык менен пайдалануу мүмкүнчүлүктөрүнүн алдын алууга, рынок мамилелерине укукта белгиленген тартиптүүлүктү орнотууга тийиш. Буга байланыштуу экономикалык ишти жүзөгө ашырууда жекече жана коомдук кызыкчылыктардын балансын кармап туруу көз карашында алганда экономикалык өнүгүү маселелерин мыйзамдык жактан жөнгө салуу жана бул тармакта мамлекет башкарууну жүзөгө ашыруу маанилүү болуп саналат.

Кыргыз Республикасынын Конституциясы экономикалык иштин эркиндигинин бир катар кепилдиктерин белгилейт. Кыргыз Республикасында ар бир адам экономикалык эркиндик, өзүнүн жөндөмдүүлүктөрүн жана өзүнүн мүлкүн мыйзамда тыюу салынбаган кандай экономикалык иш болсун эркин пайдалануу укугуна ээ болот [1,14-берене].

Экономикалык чөйрөдөгү башкарууну уюштуруу системасын өз ара байланышкан эки майда системага бөлүүгө болот: 1) өлкөнүн экономикалык өнүгүшүн бүтүндөй башкаруу; 2) экономиканын комплекстериндеги башкаруу (мисалы, транспортто, өнөр-жайда, соодада ж.б.).

Экономикалык өнүгүүнү башкаруу мамлекеттин экономикалык саясатын иштеп чыгууну жана турмушка ашырууну билдирет. Анда өзгөчө оорун КР өкмөтүнө таандык.

Кыргыз Республикасынын экономикалык саясатынын негизги багыттарына ылайык өкмөт төмөнкүдөй экономика чөйрөдөгү укуктарды жүзөгө ашырат:

1) өкмөттүн иш программасын жана башка экономикалык, социалдык, илимий-техникалык жана өнүгүүнүн жалпы мамлекеттик программаларын, ошондой эле коопсуздук, коргоо жана аскер реформасы жагындагы жалпы мамлекеттик программаларды иштеп чыгат жана ишке ашырат;

2) бюджеттик-каржы, баа, тариф, инвестиция, тышкы экономикалык, салык жана бажы саясаттарын жүргүзүүнү камсыз кылат;

3) техникалык жөнгө салуу тармагында ыйгарым укуктарды жүзөгө ашырат; экономиканын артыкчылыктуу тармактарын өнүктүрүүнүн программасын иштеп чыгат жана жүзөгө ашырат, ата мекендик товар өндүрүүчүлөрдүн кызыкчылыктарын коргоо боюнча чараларды көрөт;

4) атаандаштык саясатты ишке ашырат;

5) финансы, баа, тариф, инвестиция жана салык саясатын жүргүзүүнү камсыз кылат;

6) республикалык бюджетти иштеп чыгат жана Жогорку Кеңешке сунуштайт жана анын аткарылышын камсыз кылат; республикалык бюджеттин аткарылышы жөнүндө Жогорку Кеңешке отчет берет;

7) социалдык-экономикалык жана маданий чөйрөнү бирдиктүү мамлекеттик саясатты жүргүзүүнү камсыз кылат;

8) экономикалык, социалдык, илимий-техникалык жана маданий өнүктүрүүнүн жалпы мамлекеттик программаларын иштеп чыгат жана жүзөгө ашырат;

9) менчиктин бардык түрлөрүн өнүктүрүүнүн жана аларды коргоонун бирдей шарттарын камсыз кылуу боюнча, мамлекеттик менчик объекттерин башкаруу боюнча чараларды ишке ашырат;

10) тышкы экономикалык иштерди жүргүзүүнү уюштурат жана камсыз кылат;

11) мамлекеттик менчик объекттерин башкаруу боюнча чараларды көрөт, мамлекеттик мүлктүн менчик ээсинин укуктарын ишке ашырат, мамлекеттик ишканаларды жана уюмдарды уюштурат, Кыргыз Республикасынын менчигин мамлекеттен ажыратууну жана менчиктерштирүүнү уюштурат;

12) ар бир эркин экономикалык зона жөнүндө жобону жана алардын өнүгүү программаларын бекитет [2].

Кыргыз Республикасынын өкмөтүнө караштуу Мамлекеттик бажы кызматы (мындан ары МБК) Кыргыз Республикасындагы бажы иштерине тикедентике жетекчилик кылган жана куралдуу укук коргоо органынын статусу бар мамлекеттик бийликтин борбордук аткаруучу органы болуп саналат [4].

МБК өз иш-аракетин мамлекеттик бийликтин башка органдары жана укук коргоо органдары менен өз ара кызматташуу аркылуу жүзөгө ашырат.

МБК өз ишинде Кыргыз Республикасынын Конституциясын, Кыргыз Республикасынын Бажы кодексин, Кыргыз Республикасынын «Бажы органдарында кызмат өтөө жөнүндө» Мыйзамын, Кыргыз Республикасынын «Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн түзүмү жөнүндө» Мыйзамын жана Кыргыз Республикасынын башка мыйзамдарын, Кыргыз

Республикасынын Жогорку Кеңешинин токтомдорун, Кыргыз Республикасынын Президентинин жарлыктарын жана буйруктарын, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн токтомдорун жана буйруктарын, белгиленген тартипте күчүнө кирген эл аралык келишимдерди жана ушул Жобону жетекчиликке алат.

МБК мамлекеттик башкаруунун органы катары жана ага баш ийген, жер-жерлерде бажы иши тармагындагы функцияларды тикедент-тике жүзөгө ашырчу бажы органдары (бажылар, бажы посттору) Кыргыз Республикасынын бажы кызматын түзүшөт.

МБК ага жүктөлгөн милдеттерди өзү түздөн-түз, ошондой эле баш ийген бажы органдары, бажы лабораториялары, окуу жайлары жана башка бөлүмдөрү аркылуу аткарат.

МБК бажы иши, Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген тартипте бажы иши тармагындагы укук бузуулар жана башка кылмыштар боюнча административдик иш алып баруу жагында өзгөчө укуктарга ээ.

МБКнын негизги милдеттери болуп төмөнкүлөр эсептелет [4]:

- Кыргыз Республикасынын бажы саясатын иштеп чыгуу жана жүзөгө ашыруу;

- Кыргыз Республикасынын бажы мыйзамдарынын сакталышын камсыздоо;

- Кыргыз Республикасынын экономикалык кызыкчылыгын коргоо, өз компетенциясынын чегинде Кыргыз Республикасынын экономикалык коопсуздугун коргоону камсыз кылуу;

- соода-экономикалык мамилелердин бажылык жөнгө салуу каражаттарын колдонуу;

- бажы төлөмдөрүн өндүрүү;

- контрабандага, бажы эрежелерин бузууларга каршы күрөшүү, Кыргыз Республикасынын бажы чеги аркылуу баңги заттарды мыйзамсыз алып өтүүгө бөгөт коюу, ошондой эле өзүнүн компетенциясынын чегинде эл аралык терроризмге каршы күрөшүүгө көмөк көрсөтүү;

- өз компетенциясынын чегинде товарларды жана транспорт каражаттарын Кыргыз Республикасынын бажы чегарасы аркылуу өткөрүүгө байланышкан операцияларга валюталык контроль жүргүзүү;

- бажы контролун жана бажылык тариздөөнү жүзөгө ашыруу жана өркүндөтүү, Кыргыз Республикасынын бажы чегарасы аркылуу товар жүгүртүүлөрдү тездетүүгө көмөк берчү шарттарды түзүү;

- товарларды жана транспорт каражаттарын мамлекеттик чегарадан өткөрүү пункттары аркылуу өткөрүүгө ыңгайлуу шарттарды түзүү;

- тышкы сооданын бажы статистикасын жана Кыргыз Республикасынын атайын бажы статистикасын, ошондой эле тышкы экономикалык ишмердиктин товардык номенклатурасын жүргүзүү;

МБК ага жүктөлгөн милдеттерге ылайык мамлекеттик бажы саясатынын чегинде төмөнкүдөй *функцияларды* аткарат: бажы ишин өркүндөтүү боюнча сунуштарды иштеп чыгат; Кыргыз Республикасынын

бажы саясатын ишке ашыруунун укуктук, экономикалык жана уюштуруучулук механизмдерин иштеп чыгат; Кыргыз Республикасында бажы ишин өнүктүрүү программаларын иштеп чыгат жана ишке ашырат; бажы иши жөнүндөгү ченемдик укуктук актылардын долбоорлорун иштеп чыгат; эл аралык өндүрүш кооперациясын бекемдөөнү, экспортко, реэкспортко, транзиттик соодага дем берүүнү кошо алганда экономика жаатында Кыргыз Республикасы менен эл аралык уюмдардын ортосундагы өз ара мамилелерди жөнгө салуу механизмин, ошондой эле Кыргыз Республикасы катышуучу болгон, регионалдык бирликтер жана соода уюмдары менен болгон эл аралык макулдашуулардын алкагында чет элдик инвестицияларды тартуу механизмдерин өркүндөтөт; товарларды жана транспорт каражаттарын мамлекеттик чегарадан өткөрүү пункттары аркылуу өткөрүү жол-жоболорун өркүндөтүү жана жөнөкөйлөштүрүү, өткөрүү пункттарында контролдоочу органдардын санын кыскартуужана алардын бирин бири кайталоосун жоюу жөнүндөгү сунуш-

тарды иштеп чыгат жана белгилеген тартипте киргизет; мамлекеттик чегарадагы өткөрмө пункттарында товарларды жана транспорттук каражаттарды өткөрүүнү каттоого, аларды белгиленген маршрут боюнча жеткирүүгө, убактылуу сактоого, транзиттик өткөрүүгө контроль жүргүзөт; Кыргыз Республикасынын бажы чегарасы аркылуу өтүүчү товарларга карата экономикалык жөнгө салуу чараларын иштеп чыгууга катышат жана өзүнүн компетенциясынын чегинде бул чараларды ишке ашырууну уюштурат ж.б.

Адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын 2010-жылдын 27-июндагы Кыргыз Республикасынын Конституциясы;
2. Кыргыз Республикасынын 2004-жылдын 12-июлдагы №87 Кыргыз Республикасынын Бажы кодекси;
3. Кыргыз Республикасынын өкмөтүнө караштуу Бажы кызматы жөнүндө жобо Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн 2009-жылдын 18-декабрь № 767 токтому менен бекитилген.

Рецензент: д.ю.н., профессор Молдоев Э.Э.